

УДК 336.221.4

М. Г. Марич, канд. екон. наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

А. В. Марич, викладач II категорії циклової комісії економічних дисциплін

Коледж Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Д. І. Вайнагій, магістр

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ОПОДАТКУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ**М. Г. Марич**, канд. екон. наук, доцент

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

А. В. Марич, преподаватель II категории цикловой комиссии экономических дисциплин

Колледж Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

Д. И. Вайнагий, магистр

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В УКРАИНЕ**Maksym Marych**, PhD in Economics, Associate Professor

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

Alina Marych, teacher in the 2nd category of cyclic commission of economic disciplines

College of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

Diana Vainahii, Master

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

STATE OF TAXATION OF COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE

У статті обґрунтовано теоретично-методичні основи сучасного стану оподаткування комерційних банків в Україні. Проаналізовано функціонування банківської системи України та систему її оподаткування, оцінено нормативно-правове регулювання оподаткування операцій комерційних банків; досліджено тенденції наповнення державного бюджету за рахунок загальнодержавних і місцевих податків банківських установ; проаналізовано вплив основних факторів на зміну податкових надходжень. Визначено, що в післякризовий період 2016-2018 років податкова віддача банків поступово зростає. Основою податкової віддачі банківських установ є податок на прибуток, але в той же час частка даного податку у витратах банку відіграє мінімальну роль і не впливає на їхню загальну структуру. На відміну від інших видів економічної діяльності, у банківській системі фінансовий потенціал податку на додану вартість є незначним. У 2018 році найбільше надходжень від податку на прибуток надійшло від великих банків.

Ключові слова: банк; оподаткування; податкова система; елементи податку; банківські послуги; бюджет.

В статье обоснована теоретически-методические основы современного состояния налогообложения коммерческих банков в Украине. Проанализировано функционирование банковской системы Украины и систему ее налогообложения, оценен нормативно-правовое регулирование налогообложения операций коммерческих банков; исследованы тенденции наполнения государственного бюджета за счет общегосударственных и местных налогов банковских учреждений; проанализировано влияние основных факторов на изменение налоговых поступлений. Определено, что в послекризисный период 2016-2018 годов налоговая отдача банков постепенно растет. Основой налоговой отдачи банковских учреждений является налог на прибыль, но в то же время доля данного налога в расходах банка играет минимальную роль и не влияет на их общую структуру. В отличие от других видов экономической деятельности, в банковской системе фискальный потенциал налога на добавленную стоимость незначителен. В 2018 году больше всего поступлений от налога на прибыль поступило от крупных банков.

Ключевые слова: банк; налогообложения; налоговая система; элементы налога; банковские услуги; бюджет.

The article substantiates the theoretical and methodological foundations of the current state of taxation of commercial banks in Ukraine. The functioning of the banking system of Ukraine and the system of its taxation are analyzed, the legal regulation of taxation of operations of commercial banks is evaluated; the tendencies of filling the state budget at the expense of national and local taxes of banking institutions are investigated; the influence of the main factors on the change in tax revenues is analyzed. It is determined that in the aftermath of the 2016-2018 crisis period, banks' tax returns are gradually increasing. The basis of the tax return of banking institutions is the income tax, but at the same time, the share of this tax in the cost of the bank plays a minimal role and does not affect their overall structure. Unlike other economic activities, the fiscal system of the value-added tax is insignificant in the banking system. In 2018, the largest revenue came from large banks.

Keywords: bank; taxation; tax system; elements of tax; banking services; budget.

Постановка проблеми. У національній економіці банки є фінансовими посередниками в процесі перерозподілу тимчасово вільних коштів. Вони акумулюють надлишкові кошти суб'єктів ринку і скеровують їх у ті галузі, що відчують дефіцит ресурсів. Метою їхньої господарської діяльності є максимізація прибутку.

© М. Г. Марич, А. В. Марич, Д. І. Вайнагій, 2019

Загальновідомо, що банки, як і інші суб'єкти господарювання, є платниками податків. В умовах економічної кризи, політичної нестабільності та бойових дій на Сході України вітчизняні банківські установи переживають не найкращі часи, тому держава повинна використовувати всі можливі інструменти для підвищення ефективності регулювання діяльності банків і забезпечення стабільної банківської системи.

Одним із елементів здійснення такої політики є використання такого важеля впливу, як податки. Оподаткування прибутку українських банків має свою специфіку й певні особливості, які потребують детального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі мало робіт, присвячених оподаткуванню банківських установ. Загалом в Україні питаннями оподаткування банківської діяльності займалися такі науковці, як О. Василик, О. Гонта, Н. Грапко, М. Дубина, А. Гальчинський, І. Косач, Т. Паєнтко, К. Проскура, І. Сало, С. Лобозинська, А. Мороз, С. Шкарлет.

Саме через те, що проблема оподаткування банківського сектору як окремого виду діяльності не має широкого та повного огляду, існує потреба в дослідженні системи оподаткування та розробленні нових підходів до оподаткування для забезпечення стабільного економічного розвитку та підвищення економічної рівності в суспільстві.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку із загостренням світових кризових явищ, швидким розвитком потреб суспільства, тенденцією до соціалізації економіки виникає необхідність у реформуванні податкового регулювання банківського сектору.

Існує багато чинників, які можуть стати на заваді впровадженню дієвих податкових стимулів, тому виникає необхідність у дослідженні закордонного досвіду оподаткування банківських установ та пошуку на цій основі шляхів удосконалення оподаткування банків в Україні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сучасного стану оподаткування комерційних банків в Україні, вивчення основних тенденцій наповнення бюджету за рахунок загальнодержавних і місцевих податків, що сплачуються банками.

Виклад основного матеріалу. Зростання та урізноманітнення потреб суб'єктів господарювання і населення в банківському обслуговуванні зумовлюють необхідність поглибленого аналізу особливостей сучасного розвитку диверсифікації традиційних банківських послуг, виявлення його відповідності якісним змінам, що відбуваються в процесах соціально-економічного розвитку країни. Особливістю вітчизняної банківської системи є домінуюча позиція кредитних операцій в активних операціях банків. Формування та реалізація в Україні політики довгострокового економічного зростання неможлива без стимулювання якісних зрушень кредитної активності банків в напрямі посилення її інвестиційної спрямованості для задоволення потреб реального сектору економіки.

На обсяги надання кредитних послуг значно вплинули негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи, що показало високу вразливість їх від зовнішніх чинників. Банківське кредитування завдяки реалізації своїх функцій, що визначають його сутність, відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку виробництва і, як наслідок, сприяє соціально-економічному зростанню країни. Але низька кредитна активність вітчизняного банківського сектору не сприяє пожвавленню економічних процесів у країні. Неспроможність вітчизняних банків своєчасно та в повному обсязі виконувати функції фінансових донорів загрожує замороженням діяльності суб'єктів господарювання, які відчують нагальну потребу в додатковому фінансуванні.

Отже, проаналізуємо основні тенденції розвитку диверсифікації одного із видів традиційних банківських послуг, а саме послуг із надання кредитів, що, у свою чергу, доцільно визначити на основі аналізу структури кредитного портфеля банківської системи України (табл. 1) [7].

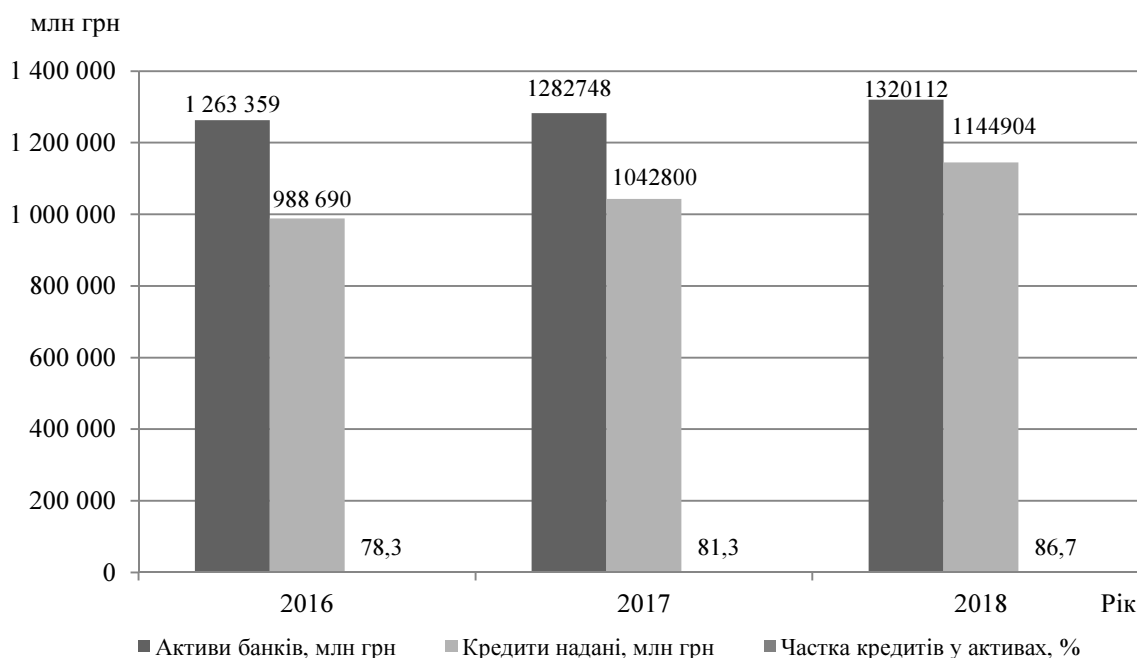
Таблиця 1

Аналіз частки кредитних ресурсів у загальній сумі активів комерційних банків України за 2016–2018 роки

Найменування	2016 рік		2017 рік		2018 рік		Відхилення (+/-) звітнього періоду до	
	млн грн	темп приросту, %	млн грн	темп приросту, %	млн грн	темп приросту, %	2016 року	2017 року
Активи банків	1 263 359	100,7	1 282 748	101,5	1 320 112	102,9	56 753	37 364
Кредити надані	988 690	102,4	1 042 800	105,5	1 144 904	109,8	156 214	102 104
Частка кредитів в активах, %	78,3	-	81,3	-	86,7	-	8,4	5,4

Отже, як бачимо з табл. 1, сукупний обсяг активів банків у 2017 році зріс у порівнянні з 2016 роком на 19,4 млн. грн. Частка наданих кредитів у 2018 році була більшою в порівнянні з 2017 роком і 2016 роком. Активи банківської системи за роки, які аналізуються, продовжують своє зростання. Зокрема, у 2018 році частка кредитів у сукупних активах протягом 2018 року збільшилась на 5,4 % – до 86,7 %. Слід відзначити, що зниження обсягів кредитів позитивно характеризує динаміку кредитної діяльності банків в Україні. В останні роки роль кредитів в активах банків посилилась, у 2016 році їх частка зросла спочатку до 78,3 %, а у 2018 збільшилась на 8,4 %. Загалом за досліджуваний період обсяги наданих кредитів зростали більшими темпами, ніж активи банків, темп приросту становив 109,8 %. Як бачимо, збільшення частки кредитів в активах банків відбувалось і в 2017 році, і 2018 році. Банківська система України продовжує характеризуватись збільшенням активності кредитних операцій.

Наочно динаміка частки кредитних ресурсів у загальній сумі активів комерційних банків України зображена на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка частки кредитних ресурсів у загальній сумі активів

Дослідження диверсифікації кредитних послуг передбачає аналіз структури кредитного портфеля, найбільш важливими його напрямками є оцінка структури кредитного портфеля за видами клієнтів, за строками кредитування, а також за видами валют. Зведені дані наведено в табл. 2 [6].

Таблиця 2

Аналіз структури кредитного портфеля за видами вкладників за 2016–2018 роки

Найменування	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+/-) звітнього періоду до	
				2016 року	2017 року
Всього кредитів наданих, млн грн	1 005 920	1 042 798	1 144 904	138 984	102 106
Кредити надані суб'єктам господарювання, млн грн	785 920	870 302	939 037	153 117	68 735
Темп росту кредитів, що надані суб'єктам господарювання, %	99,8	110,7	107,9	8,1	-2,8
Кредити надані фізичним особам, млн грн	164 980	170 938	203 321	38 341	32 383
Темп росту кредитів, що надані фізичним особам, %	107,9	103,6	118,9	11	15,3
Частка кредитів, що надані суб'єктам господарювання, %	78,1	83,5	82,0	3,9	-1,5
Частка кредитів, що надані фізичним особам, %	16,4	16,4	17,8	1,4	1,4

Отже, як бачимо з табл. 2, обсяг кредитування суб'єктів господарювання зростає упродовж аналізованих років. Зокрема, у 2016 році частка кредитів, що була надана суб'єктам господарювання в загальній сумі наданих кредитів становила 78,1 %, а в 2017 році – 83,5 % і в 2018 році цей показник зменшився на 1,5 процентних пункти та становив 82,0 %. Це свідчить більшою мірою про позитивну динаміку, адже переважає інвестиційний характер реалізації кредитного потенціалу банківської системи. Причому, якщо обсяги кредитів суб'єктам господарювання зростали щороку, то обсяги кредитування фізичних осіб мають тенденцію до зниження з 2016–2018 роках.

При цьому частка кредитів суб'єктам господарювання за досліджуваний період знизилась на 1,5 %, а обсяги кредитування суб'єктів господарювання збільшилися на 19,4 %, водночас фізичних осіб – збільшилась на 23,3 %. Для поживлення споживчого кредитування, що є необхідною умовою для реалізації кредитного потенціалу банківської системи, необхідним є підвищення рівня доходів населення та розвиток споживчого ринку.

Проаналізувавши динаміку та структуру кредитних послуг комерційних банків України, наступним кроком доцільно буде здійснити аналіз диверсифікації депозитних послуг, який розпочнемо з визначення частки зобов'язань у сумі пасивів комерційних банків України (табл. 3).

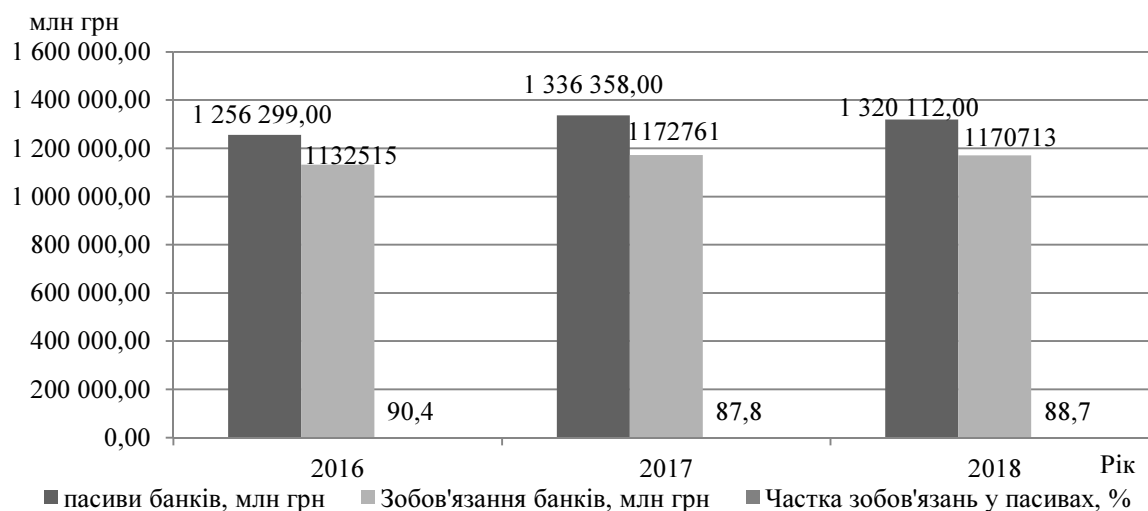
Таблиця 3

Аналіз частки зобов'язань в загальній сумі пасивів комерційних банків України за 2016–2018 роки

Найменування	2016 рік		2017 рік		2018 рік		Відхилення (+/-) звітнього періоду до	
	млн грн	темп приросту, %	млн грн	темп приросту, %	млн грн	темп приросту, %	2016 року	2017 року
Пасиви банків	1 256 299	100,2	1 336 358	106,3	1 320 112	98,9	63 813	-16246
Зобов'язання банків	1 132 515	98,4	1 172 761	103,6	1 170 713	99,8	38 198	-2048
Частка зобов'язань у пасивах, %	90,4	-	87,8	-	88,7	-	-1,7	0,9

Отже, як бачимо з табл. 3, сукупний обсяг пасивів банків у 2017 році зріс у порівнянні з 2016 роком на 80,1 млн грн. Але частка вкладів у 2016 році була більшою в порівнянні з 2017 роком і 2018 роком. Пасиви банківської системи за роки, які аналізуються продовжують своє зростання. Зокрема, у 2018 році частка зобов'язань у сукупних пасивах знизилась на 1,7 % відносно 2016 року та зросла на 0,9 % відповідно до 2017 років і становила 88,7 %.

Наочно динаміка частки зобов'язань в загальній сумі пасивів комерційних банків України зображена на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка частки зобов'язань у загальній сумі пасивів комерційних банків України

Для точнішого розуміння сучасного стану використання банківських кредитів для фінансування розвитку реального сектору економіки України проаналізуємо інвестиційну спрямованість кредитів вітчизняних банків (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка кредитів, наданих банками України у реальний сектор економіки протягом 2016-2018 років, млн грн

Період	Кредити надані суб'єктам господарювання	Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	Іпотечні кредити	Споживчі кредити	Фінансовий лізинг
2016	786 918	69 688	101 840	104 879	256
2017	785 920	67 584	145 679	102 563	241
2018	870 302	68 542	147 361	103 253	249

З наведених у табл. 4 даних чітко спостерігається тенденція здебільшого до зменшення кредитів, наданих у реальний сектор економіки, та їхнє зростання у 2018 році. У 2016 році відбулося зростання показників банківського кредитування за всіма напрямками, крім іпотечних кредитів, цей вид кредитів знизився на 1,2 %. Тоді як у 2017 році розвивалася протилежна тенденція, а саме кредитування суб'єктів господарювання збільшилося на 13 %, кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості знизилися на 9,38 %, іпотечні кредити зросли на 10,17 %, споживчі кредити знизилися на 1,64 %, а операції із фінансового лізингу зменшилися на 30,58 %.

Низькі темпи розвитку іпотечного кредитування в сучасних умовах пов'язано з низькими темпами відновлення будівельної галузі, обмеженим обсягом довгострокових ресурсів, що перебувають у розпорядженні банків та неплатоспроможним попитом на довгострокові кредити. Очевидно, що іпотечний кредит посідає унікальне місце в національній економіці держави. За рахунок іпотеки інвестується реальний сектор економіки та збільшується його капітал і внаслідок цього забезпечується стабільне зростання доходів у різних галузях економіки, тому в перспективі банкам слід активізувати надання іпотечних кредитів у реальний сектор економіки.

Значна роль у сучасних умовах належить споживчому кредитуванню як інструменту фінансування реального сектору економіки. Як свідчить практика, споживче кредитування пов'язано з різними економічними та соціальними показниками. Через це

вони здатні впливати один на одного, здійснюють позитивні й негативні зрушення в економіці. Основними причинами зменшення споживчого кредитування протягом 2016-2018 років є відтік депозитів населення та зменшення показників ліквідності банків, нова хвиля неплатежів і зростання проблемної заборгованості.

Дослідження диверсифікації депозитних послуг передбачає аналіз структури депозитів за секторами економіки. Зведені дані наведено в табл. 5.

Таблиця 2.5

*Аналіз диверсифікації депозитних послуг комерційних банків України
за секторами економіки протягом 2016–2018 років, млн грн*

Найменування	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+/-) звітнього періоду до	
				2016 року	2017 року
Нефінансові корпорації, у тому числі:	310 559	343 758	342 503	31 944	-1255
на вимогу	216 298	214 352	214 576	-1722	224
до 1 року	83728	94 388	93 530	9802	-858
від 1 до 2 років	7894	7011	13 037	5143	6026
більше 2 років	2639	28 007	21 360	18 721	-6647
Домашні господарства, у тому числі:	444 676	495 313	530 250	85 574	34 937
на вимогу	129 638	165 978	203 410	73 772	37 432
до 1 року	171 488	181 092	210 188	38 700	29 096
від 1 до 2 років	138 169	142 017	109 895	-28 274	-32 122
більше 2 років	5382	6227	6757	1375	530
Інші фінансові корпорації	26 211	28 539	28 234	2023	-305
Сектор загального державного управління	5841	22 914	23 022	17 181	108
Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	6187	8319	8 958	2771	639
Усього	793 475	898 844	932 967	139 492	34 123

Отже, як бачимо з табл. 5, що в звітному періоді депозити резидентів зросли на 139 492 млн грн та на 139 492 млн грн у порівнянні з аналогічними періодами 2016-2017 років і становили 932 967 млн грн. Зокрема, найбільшу частку в структурі наданих депозитів займали депозити надані домашнім господарствам, а саме в звітному році їх частка в загальній сумі становила – 56,8 %, в 2016 році – 60,1 % і в 2017 році – 55,1 %. Як бачимо, динаміка має позитивну тенденцію зростання.

Щодо строків надання депозитів домашнім господарствам, то переважають депозити до 1 року (2016 рік – 171 488 млн грн, 2017 рік – 181 092 млн грн і 2018 рік – 210 188 млн грн). Зростання наданих депозитів зростало і для інших фінансових корпорацій протягом аналізованого періоду. Якщо розглядати відхилення звітнього періоду, то бачимо, що до 2016 року воно становило – 83 728 млн грн і до 2018 року – 93 530 млн грн.

За результатами 2018 року сукупний обсяг активів українських банків збільшився і перевищував позначку в 1,320 млрд грн. Порівняно з розміром активів станом на 01.01.2017 р. вони зросли на 0,057 млрд грн (табл. 6).

Позитивним є тенденція зростання, протягом 2018 року, активів серед усіх груп банків. Приріст загальних активів банківської системи за 2018 рік становив 2,9 %, що зумовлено зростанням вкладень банків в операції з державними та корпоративними цінними паперами і незначним відновленням кредитування клієнтів – юридичних осіб. Слід зауважити, що основний приріст був забезпечений нарощенням портфеля активів лідерами ринку.

Отже, незважаючи на затяжну кризу у світовій економіці та проблеми на фінансових ринках, банки України протягом 2016-2018 років залучили значний обсяг ресурсів на внутрішньому ринку, що дозволило відновити фінансування економіки, зберігши прийнятні показники ліквідності й капіталізації. У 2018 році банки намагалися відновити втрачені ринкові позиції і проводили роботу з поліпшення якості активів. Уперше протягом аналізованого періоду було досягнуто позитивного фінансового результату.

Таблиця 6

Динаміка активів та пасивів банків України протягом 2016-2018 років

млн грн

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення 2018 року до 2016 року		Відхилення 2018 року до 2017 року	
				сума млн грн	темپ приросту, %	сума млн грн	темп приросту, %
Активи, усього	1 263 359	1 282 748	1 320 112	56 753	4,49	37 364	2,91
Готівкові кошти та банківські метали	30 191	39 376	45 518	15 327	50,77	6 142	15,60
Кошти в НБУ	47 884	43 118	50 709	2 825	5,90	7 591	17,61
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	135 131	102 035	89 282	-45 849	-33,93	-12 753	-12,50
Кредити надані, в т. ч.	988 686	1 007 132	1 144 904	156 218	15,80	137 772	13,68
- що надані суб'єктам господарювання;	829 774	848 818	939 037	109 263	13,17	90 219	10,63
- що надані фізичним особам	157 378	157 287	203 321	45 943	29,19	46 034	29,27
Вкладення в цінні папери	217 110	368 262	422 917	205 807	94,79	54 655	14,84
Резерви під активні операції банків	330 328	477 509	576 572	246 244	74,55	99 063	20,75
Пасиви, усього	1 263 359	1 282 748	1 320 112	56 753	4,49	37 364	2,91
Капітал	144 431	170 389	149 400	4 969	3,44	-20 989	-12,32
Зобов'язання банків, у т. ч.	1 118 927	1 112 359	1 170 713	51 786	4,63	58 354	5,25
- кошти суб'єктів господарювання;	350 100	370 108	372 633	22 533	6,44	2 525	0,68
- кошти фізичних осіб.	423 989	455 714	504 894	80 905	19,08	49 180	10,79
Рентабельність активів, %	-1,63	0,16	1,66	3,29	—	1,5	—
Рентабельність капіталу, %	-15,05	1,31	14,32	29,37	—	13,01	—

У сучасних умовах нестабільного економічного середовища значення оподаткування для банків посилюється, оскільки воно носить комплексний двоякий і взаємопов'язаний характер. З одного боку, оподаткування прямо впливає на банки і зокрема на чистий фінансовий результат їхньої діяльності. З метою аналізу сучасного стану оподаткування вітчизняних комерційних банків спочатку проаналізуємо співвідношення надходжень податків і зборів із результатами фінансово-господарської діяльності платника (табл. 7). Показник податкової віддачі з податку на прибуток банківських установ визначається у відсотках відповідно до Методичних рекомендацій щодо складання плану-графіка проведення документальних планових перевірок суб'єктів господарювання.

Таблиця 7

Динаміка показників податкової віддачі банків в Україні за 2016–2018 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-) звітної періоду до	
				2016 року	2017 року
Податкові надходження до Державного бюджету – усього, млн грн	503 879,4	627 153,7	753 815,6	249 936,2	126 661,9
у тому числі банки	1848,1	1241,0	2164,8	316,7	923,8
Питома вага податкових надходжень від банків у загальних податкових надходженнях, %	81,8	78,6	81,2	-0,6	2,6
Надходження до Державного бюджету - податку на прибуток, млн. грн.	54 344,1	66 911,9	96 882,3	42 538,2	29970,4
у тому числі банки	1848,1	1241,0	2164,8	316,7	923,8
Питома вага надходжень від банків у надходженнях податку на прибуток, %	3,4	1,85	2,2	-1,2	0,35
Частка податку на прибуток у загальних податкових надходженнях від банків, %	0,37	0,2	0,29	-0,08	0,09

Незважаючи на постійне зростання обсягів податкових надходжень до Державного бюджету України, протягом аналізованого періоду відбувається поступове зниження ролі податків, нарахованих банками, як джерела формування доходів державного бюджету. Так, у 2018 році питома вага податкових надходжень від банків у загальних податкових надходжень скоротилася з 0,37 до 0,29%.

Серед податкових платежів банків головне місце посідає податок на прибуток, але протягом аналізованого періоду 2016-2018 років, частка податку на прибуток у загальних податкових надходженнях від банків зросли із 10,8 % у 2016 році до 12,9 % у 2018 році.

У загальній сумі надходжень податку на прибуток до державного бюджету частка податку на прибуток від банківських установ є дуже низькою і зберігає тенденцію до зниження. У 2018 році ця частка зросла на 0,35 % відносно 2016 року. Оскільки сума надходжень податку на прибуток від банківських установ залишається відносно стабільною, то причиною зростання їх частки є зростання податкової віддачі банківських установ.

На відміну від інших видів економічної діяльності, ПДВ не має значної ваги у структурі податкових платежів банків, які належать до фінансових посередників. У системі виробництва та розподілу валового внутрішнього продукту фінансові посередники характеризуються проміжним споживанням. Це пояснюється тим, що надання більшості банківських послуг не обкладається ПДВ, а податкові зобов'язання із цього податку є результатом проведення операцій, пов'язаних із господарською діяльністю: купівля-продаж матеріальних цінностей (основних засобів, запасів тощо).

Податкове навантаження є центральним у системі податкового менеджменту банків, передусім з погляду таких його інструментів, як податкове планування та податковий аналіз. Доцільним варіантом розрахунку податкового навантаження для банків є показники нарахованої суми податків і прибутку до оподаткування. Динаміку податкового навантаження дослідимо на основі даних, представлених у табл. 8.

Таблиця 8

Динаміка податкового навантаження банків України за 2016–2018 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-) звітної періоду до	
				2016 року	2017 року
Надходження податку на прибуток від банківських установ до державного бюджету	1848,1	1241,0	2164,8	316,7	923,8
Доходи банків, млн грн	190691	178054	204554	13863	26500
Податкове навантаження банків з податку на прибуток, %	0,97	0,7	1,06	0,09	0,36

Загальне податкове навантаження банків протягом 2016-2018 років поступово зростає. У 2018 році загальне податкове навантаження банків становить 1,06 % і зросло відносно 2016 року на 0,09 % та відносно 2017 року на 0,36 %. Отже, бачимо, що зростання податкового навантаження банків не зменшує дохідності банків. Слід зазначити, що здійснення податкової діяльності банками повинно забезпечувати не стільки мінімізацію податкового навантаження, скільки підвищення ефективності функціонування банків загалом. При цьому результатом заходів податкового планування є вибір такого варіанта податкової діяльності, який забезпечить оптимальне співвідношення податкового навантаження банків із показниками ефективності діяльності.

Найбільшу питому вагу в надходженнях до бюджету має податок на прибуток. Необхідно відзначити тенденцію до зростання частки податку на прибуток у структурі податкових платежів банків, що пояснюється зростанням обсягів задекларованого в податковій звітності прибутку.

Як видно, податок на прибуток банків протягом аналізованого періоду обсяги надходжень податку на прибуток від банківської діяльності зазнавали суттєвих змін. Причинами низьких обсягів відрахувань у 2016 році став значний рівень збитковості банківської діяльності, у результаті збитковості банків, що перебували у стані ліквідації.

Також причиною збитковості банківської діяльності є неефективна система реалізації заставного майна, залученого під кредити, а також уповільнення темпів приросту операційного результату в зв'язку з припиненням кредитування та значними відрахуваннями в резерви під активні операції банків. Але вже в 2017 році надходження податку на прибуток банків зросли майже в 10 разів, що є результатом скорочення збитковості діяльності майже в 2 рази, а також суттєвого скорочення витрат, пов'язаних з відрахуваннями до банківських резервів, та скорочення обсягів проблемної заборгованості.

Отже, у після кризовий період 2016-2018 років податкова віддача банків поступово зростає. Основою податкової віддачі банківських установ є податок на прибуток, але водночас частка цього податку у витратах банку відіграє мінімальну роль і не впливає на їх загальну структуру. На відміну від інших видів економічної діяльності, у банківській системі фіскальний потенціал податку на додану вартість є незначним. У 2018 році найбільше надходжень від податку на прибуток надійшло від великих банків.

Висновки і пропозиції. Незважаючи на затяжну кризу у світовій економіці і проблеми на фінансових ринках, банки України протягом 2016-2018 років залучили значний обсяг ресурсів на внутрішньому ринку, що дозволило відновити фінансування економіки, зберігши прийнятні показники ліквідності й капіталізації. У 2018 році банки намагалися відновити втрачені ринкові позиції і проводили роботу з поліпшення якості активів. Уперше протягом аналізованого періоду було досягнуто позитивного фінансового результату.

У після кризовий період 2016-2018 років податкова віддача банків поступово зростає. Основою податкової віддачі банківських установ є податок на прибуток, але в той же час частка даного податку у витратах банку відіграє мінімальну роль і не впливає на їх загальну структуру. На відміну від інших видів економічної діяльності, у банківській системі фіскальний потенціал податку на додану вартість є незначним. У 2018 році найбільше надходжень від податку на прибуток надійшло від великих банків.

Список використаних джерел

1. Гонта О. І., Жаворонок А. В. Податкова система України: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 4 (Ч. 1). С. 3–9. URL: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2544/2669>.
2. Грапко Н. В., Абрамова А. С., Жаворонок А. В. Система адміністрування податків в Україні. *Фінансові дослідження: електронний науковий журнал*. 2016. № 1(1). С. 6 – 12. URL: <https://fr.stu.cn.ua/tmppdf/12.pdf>.
3. Грапко Н. В., Жаворонок А. В. Місцеве оподаткування в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство: електронне наукове фахове видання*. 2017. № 9. С. 975–981. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/168.pdf.
4. Косач І. А., Жаворонок А. В., Марусяк Н. В. Сучасний стан прямого та непрямого оподаткування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 67-71. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/15.pdf.
5. Клюско Л. А., Підсосонна Я. Г. Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрями його вдосконалення. URL: http://fkd.khibs.edu.ua/pdf/2012_1/55.pdf.
6. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua>.
7. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua>.
8. Налоги и налогообложение: учеб. пособ. / Шувалова Е.Б. и др. М.: Евразийский открытый институт, 2009. Ч. 1. 260 с.

9. Grigoraş-Ichim C. E., Cosmulese C. G., Savchuk D. & Zhavoronok A. Shaping the perception and vision of economic operators from the Romania – Ukraine – Moldova border area on interim financial reporting. *Economic Annals-XXI*. 2018. № 173(9-10). P. 60-67. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V173-10>.
10. Fedyshyn M. F., Abramova A. S., Zhavoronok A. V., Marych M. G. Management of competitiveness of the banking services. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 1 (28). P. 64-74. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i28.163340>.
11. Shkarlet S., Dubyna M., Vovk V., & Noga M. Financial service markets of Eastern Europe: a compositional model. *Economic Annals-XXI*. 2019. № 176 (3-4). P. 26-37. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V176-03>.
12. Shkarlet S., Dubyna M., Hrubliak O., Zhavoronok A. Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*, 2019. № (32), P. 120-138. DOI: <https://doi.org/10.24818/amp/2019.32-09>.

References

1. Honta, O. I., Zhavoronok, A. V. (2017). Podatkova systema Ukrainy: suchasnyi stan ta napriamy vdoskonalennia [Podatkova system of Ukraine: the current camp is straight to the side]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Newsletter of Cherkasy University*, 4. Retrieved from <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2544/2669>.
2. Grapko, N. V., Abramova, A. S., Zhavoronok, A. V. (2016). Systema administruvannia podatkiv v Ukraini [System of Tax Administration in Ukraine]. *Finansovi doslidzhennia: elektronnyi naukovyi zhurnal – Financial research: electronic scientific journal*, 1(1), 6–12. Retrieved from <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/12.pdf>.
3. Grapko, N. V., Zhavoronok, A. V. (2017). Mistseve opodatkuvannia v suchasnykh ekonomichnykh umovakh [Local taxation in modern economic conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo: elektronne naukove fakhove vydannia – Economics and Society: Electronic Scientific Specialty Edition*, 9, 975-981. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/168.pdf.
4. Kosach, I. A., Zhavoronok, A. V., Marusiak, N. V. (2018). Suchasnyi stan priamoho ta nepriamoho opodatkuvannia [Today's direct camp and indirect obodatkuvannia]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo» – Science News of Uzhgorod National University. Serii «International economic vidnosini svitove gospodarstvo»*, 20 (2), 67-71. Retrieved from http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/15.pdf.
5. Kliusko, L. A., Pidsosonna, Ja. Gh. (2012). *Opodatkuvannja bankivskoj dijalnosti v Ukrajinii ta osnovni naprjamy jogho vdoskonalennja [Taxation of banking activity in Ukraine and main directions of its improvement]*. Retrieved from http://fkd.khibs.edu.ua/pdf/2012_1/55.pdf.
6. Ofitsiinyi veb-sait Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy [Official website of the State Fiscal Service of Ukraine]. *sfs.gov.ua*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua>.
7. Oficijnyj sajт Nacionaljnogho banku Ukrajinj [Official site of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrived from <http://bank.gov.ua>.
8. Shuvalova, E. B. Et al. (2009). *Nalogi i nalogooblozhenie [Taxes and taxation]* (Vol. 1). Moscow. The Eurasian Open Institute [in Russian].
9. Grigoraş-Ichim, C. E., Cosmulese, C. G., Savchuk, D. & Zhavoronok, A. (2018). Shaping the perception and vision of economic operators from the Romania – Ukraine – Moldova border area on interim financial reporting. *Economic Annals-XXI*, 173(9-10), 60-67. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V173-10>.
10. Fedyshyn, M. F., Abramova, A. S., Zhavoronok, A. V., Marych, M. G. (2019). Management of competitiveness of the banking services. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 1 (28), 64-74. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i28.163340>.
11. Shkarlet, S., Dubyna, M., Vovk, V., & Noga, M. (2019). Financial service markets of Eastern Europe: a compositional model. *Economic Annals-XXI*, 176(3-4), 26-37. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V176-03>.
12. Shkarlet, S., Dubyna, M., Hrubliak, O., Zhavoronok, A. (2019). Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*, (32), 120-138. DOI: <https://doi.org/10.24818/amp/2019.32-09>.

Марич Максим Григорович – кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна).

Марич Максим Григорьевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры общественных, корпоративных финансов и финансового посредничества, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (ул. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина).

Marych Maksym – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public, Corporate Finance and Financial Intermediation, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (2 Kotsiubinskyi Str., 58012 Chernivtsi, Ukraine).

E-mail: maxmarych1987@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5400-0503>

Publons: S-7758-2016

Scopus Author ID: 57211618329

Марич Аліна Василівна – викладач II категорії циклової комісії економічних дисциплін, Коледж Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (вул. Банкова, 1, м. Чернівці, 58012, Україна).

Марич Алина Васильевна - преподаватель второй категории цикловой комиссии экономических дисциплин, Колледж Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича (ул. Банковая, 1, г. Черновцы, 58012, Украина).

Marych Alina – teacher in the 2nd category of cyclic commission of economic disciplines, College of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (1 Bankova Str., Chernivtsi, 58012, Ukraine).

E-mail: marych.alina@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2401-1305>

Вайнагій Діана Іллівна – магістр кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна).

Вайнагий Диана Ильинична – магистр кафедры общественных, корпоративных финансов и финансового посредничества, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (ул. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина).

Vainahii Diana – Master at the Department of Public, Corporate Finance and Financial Intermediation, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (2 Kotsiubinskyi Str., 58012 Chernivtsi, Ukraine).

E-mail: divajnagi@gmail.com